

BORU HATLARI GÜZERGÂHI YÖNÜNDE SURIYE’NİN ENERJİ JEOPOLİTİĞİ

Muazzez HARUNOĞULLARI

Doç. Dr.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

muazzez@kilis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9515-7833>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1569946

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Ekim/ 18 October 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Aralık / 24 December 2024

Yayın Tarihi / Published: 26 Aralık / 26 December 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Harunoğulları, M. (2024). Boru Hatları Güzergâhi Yönünden Suriye’nin Enerji Jeopolitiği. Ortadoğu ve Göç, 14(2). ss.52-107 .

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Suriye, bir Orta Doğu ve Akdeniz ülkesi olarak kara ve deniz ulaşım ağlarının merkezinde yer almaktadır. Bu coğrafi konumu onu, petrol ve doğal gaz kaynaklarının transferinde ve boru hatlarının geçiş güzergâhında stratejik bir ülke haline getirmektedir. Çalışmanın amacı, Suriye'nin enerji jeopolitiği açısından transit ülke olarak önemini değerlendirmektir. Bu amaçla bölgesel boru hattı projeleri ve anlaşmaları incelenmiş, Suriye'nin enerji transferindeki rolü ile büyük güçler arasındaki rekabetin ülke üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma metodu içinde yer alan durum çalışması yöntemi kullanılmış ve doküman analizine dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmanın bulguları, enerji rezervleri sınırlı olmasına rağmen Suriye'nin coğrafi konumu nedeniyle enerji transit ülkesi olarak büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Suriye'nin özellikle Katar ve İran doğal gaz boru hatları üzerindeki stratejik pozisyonu, bölgesel ve küresel aktörlerin dikkatini çekmiş, bu durum enerji kaynaklarına erişimi ve kaynakların transferi üzerindeki siyasi mücadeleyi arttırmıştır. Suriye'den geçecek boru hatları anlaşmalarında ABD ve Rusya arasındaki rekabet, mutabakatların zaman zaman sekteye uğramasına ve yeni anlaşmalara yol açmaktadır. Boru hatları üzerine yaşanan çekişmeler ve mücadeleler, kimi zaman savaşlara varacak bir düzen değişikliğini de beraberinde getirebilmektedir. Suriye coğrafi konumunun avantajlı durumundan faydalanarak bölge ülkeleriyle boru hatları anlaşmalarına imza atmakta bölgedeki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Suriye'nin enerji jeopolitiğindeki önemini korumak ve konumunu güçlendirebilmek için, uluslararası yatırımları teşvik ederek iç savaşta zarar gören alt

yapısını yeniden inşa etmesi gerekmektedir. Öte yandan bölge ülkeleriyle ekonomik ve politik alanda iş birliğini geliştirmeli ve büyük güçler arasındaki bölgesel enerji rekabetinden zarar görmemek için küresel aktörlerle dengeli ve çok taraflı bir diplomasi yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Jeopolitiği, Boru Hatları, Doğu Akdeniz, Suriye.

ENERGY GEOPOLITICS OF SYRIA IN TERMS OF PIPELINE ROUTES

Abstract

As a Middle Eastern and Mediterranean country, Syria is located at the centre of land and maritime transport networks. This geographical position makes it a strategic country in the transfer of oil and natural gas resources and the transit route of pipelines. The aim of this study is to evaluate the importance of Syria as a transit country in terms of energy geopolitics. For this purpose, regional pipeline projects and agreements were analysed, and the role of Syria in energy transfer and the effects of the competition between great powers on the country were discussed. In the study, the case study method, which is a qualitative research method, was used and an approach based on document analysis was adopted. The findings of the study show that Syria has a great potential as an energy transit country due to its geographical location, although its energy reserves are limited. Syria's strategic position, especially on the Qatar and Iran natural gas pipelines, has attracted the attention of both regional and global actors, and this has increased the political struggle over access and transfer of energy resources. The

rivalry between the US and Russia in the pipeline agreements that will pass through Syria leads to the interruption of these agreements from time to time and to the grounds for new agreements. Conflicts and struggles over pipelines can sometimes bring about a change of order that may lead to wars. Syria is trying to strengthen its position in the region by signing pipeline agreements with the countries in the region by taking advantage of its geographical location. In order to maintain its importance in energy geopolitics and strengthen its position, Syria needs to rebuild its infrastructure damaged by the civil war by encouraging international investments. In addition, it should develop economic and political cooperation with the countries in the region. In addition, a balanced and multilateral diplomacy should be carried out with global actors in order not to be harmed by the regional energy competition between the great powers.

Keywords: Energy Geopolitics, Pipelines, Eastern Mediterranean, Syria.

Giriş

Günümüz dünyasında enerji kaynakları, uluslararası politikada güç mücadelesinin merkezinde yer almakta bu nedenle savaşlara, bölgesel veya uluslararası çatışmalara ve politik değişikliklere yol açmaktadır. Enerji politikaları, özellikle uluslararası alanda daha fazla güç elde etmek isteyen ülkeler tarafından baskın araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Enerji kaynaklarının sınırlı olması, gelişmekte olan ülkelerin enerji tüketimlerinin giderek büyümesi, nüfusta meydana gelen artışlar, devletlerin kalkınma hamleleri gibi faktörler, ülkeleri ekonomik ve politik perspektiflerinde yeni enerji kaynakları aramaya ve enerji iletim güzergâhları üzerinde etkinliklerini arttırmaya yönlendirmektedir. Bu sebeple enerji politikalarının geliştirilmesinde enerji güvenliğinin sağlanması, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, tüketiciye kaliteli enerjinin düşük fiyatla sunulması, küresel enerji sektöründe temel hedefler olarak dikkat çekmektedir (Aşıcı, 2018, s. 96).

Mısır, Suriye ve Lübnan; hem İsrail ve Filistin topraklarının doğrudan komşuları hem de Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu arasındaki coğrafi bağlantı imkânına sahip stratejik konumları nedeniyle Avrupa ve ABD açısından hayati roller oynamaktadır (El-Katiri ve El-Katiri, 2014, s. 2). Bu ülkelerden Suriye, coğrafi konumu nedeniyle zamanın her döneminde

önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Özellikle antik çağdan günümüze değin Doğu ve Batı medeniyetlerine ait birçok kültüre beşiklik ederken, aynı zamanda Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında kültürel etkileşimin gerçekleşmesini sağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Kuzey Afrika-Orta Doğu ve Avrupa eksenlerinin kesişme noktasında yer alan Suriye; farklı etnik, dini ve kültürel öğeler ile bağlantısı olan bir ülkedir. Türkiye, Irak, Lübnan, İsrail ve Ürdün'e jeopolitik yakınlığı, enerji kaynakları ve transit ülke konumu Suriye'yi hem bölge ülkeleri hem de küresel güçler bakımından önemli kılmaktadır.

Suriye, 2011 yılının başlarında iç savaş başlamadan önce Doğu Akdeniz bölgesinin en büyük enerji üreticisidir. Ekonomisini büyük ölçüde tarım ve enerji sektörünün şekillendirdiği Suriye'nin iktisadi yapısında ve gelişiminde ülkedeki petrol rezervleri ve üretimi her zaman hayati bir rol oynamıştır. Suriye her ne kadar petrol rezervleri bakımından Orta Doğu petrol üretiminin son derece küçük bir bölümünü teşkil etse de, sahip olduğu petrol ve doğal gazın ülke ekonomisine katkısı göz ardı edilmemelidir. Bu katkı bilhassa arama, sondaj, nakliye (boru hatları ve tankerlerle) ve rafinaj süreçlerinde kendini göstermiştir. Suriye'de üretilen petrolün %50'si tarım ve imalat gibi sektörler tarafından ve konutlarda ısınma amaçlı kullanılırken geri kalanı ise ihraç edilmiştir. 2011

yılında devletin petrol ihracatı 3 milyar doların üstünde ve ulusal gelirin yaklaşık %25'lik kısmını oluşturmuştur. İç savaşla birlikte ülkenin enerji alt yapısı büyük ölçüde zarar görmüş, iç enerji talebinin karşılanmasındaki zorluklar da artmıştır. Ayrıca Batılı ülkeler tarafından Suriye devletine uygulanan yaptırımlar sonucu petrol ihracatı 220 milyon dolara kadar düşmüştür (Liggett, 2015, s. 3).

Ülkenin enerji sektöründe çeşitli zorluklar söz konusu olsa bile enerji geçiş güzergâhında bulunması, Suriye'ye yönelik çeşitli enerji planlarının gündeme gelmesine sebep olmuştur. İyi gelişmiş bir iç boru hattına sahip olan Suriye, bu ağı uluslararası boru hattı ağlarıyla geliştirmek için çeşitli destekleme planları yapmıştır (EIA, 2013). Suriye iç savaşı, yalnızca bir rejim değişikliği ve mezhepsel çatışmayla sınırlı görülmemelidir. 2011 yılının Mayıs ayında Irak, İran ve Suriye arasında imzalanan doğal gaz boru hattı anlaşması bölgede yaşanan sorunların nedeni olarak değerlendirilmiştir (Şen, 2013, s. 164). Krizin yaşanmasında öncelikli olmasa da boru hatlarının jeopolitiği önemli bir etkidir. İç savaş sürecinde dönem dönem yoğun çatışmaların meydana gelmesi ve savaşın süresinin uzamasının arka planında Suriye'nin enerji jeopolitiğindeki önemi vardır (Harunoğulları, 2022, s. 266).

Enerji Jeopolitiği

Ulusal ve uluslararası stratejilerin belirlenmesinde en etkili unsurlardan biri, ÷lkelerin coğrafi faktörleridir. Jeopolitik, fiziki çevreyi göz önünde bulundurarak siyasi davranışlar ve askeri kabiliyetlerle ilgili analizler ve değerlendirmeler yapmaya çalışan bir dış politika yöntemidir. Defay'ın (2005, s. 8) belirttiği gibi jeopolitik; dünya üzerindeki herhangi bir yerin fiziki ve beşeri coğrafik özellikleri, bu özelliklerden kaynaklanan etkileşimleri ve güç mücadelelerini değerlendirir. Coğrafi ortamın etkisi, ÷lkeler arasında yaşanan güç çekişmelerine sunduğu imkânlarla akseder. Jeopolitik tanımındaki ana unsurlar; güç ve mekândır. Bu nedenle temel jeopolitik zorluk, gücü artırmak için alanın nasıl kullanılacağıdır.

Jeopolitik konumdan etkilenen politik birimler “başta küresel güçler olmak üzere” birbirleriyle etkileşim içindedirler (İzzeti, 2006, s. 243). ÷lkelerin coğrafi konumları, fiziki ve beşeri özellikleri, onlara avantajlar sunabileceği gibi çeşitli güvenlik riskleri de doğurabilir. Coğrafi özellikler, siyasi ve askeri planlamalarda bazen bir tehdit, bazen de bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Eslen, 2017, s. 21). Bazı ÷lkeler coğrafi konumlarının izole oluşu veya doğal engeller sayesinde dış saldırılardan uzak kalabilirken; Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi

lkeler, jeopolitik konumları nedeniyle uluslararası gçlerin siyasi ve askeri rekabetinin merkezinde yer alır. Jeopolitik meselelerin önemini kavrayan büyük güçler, özellikle 19. yüzyıldan itibaren siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için bölgelerin coğrafi özelliklerini stratejik bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu nedenle devletler, i ve dış politikalarını şekillendirirken, özellikle enerji jeopolitiğinin önemi bağlamında, kaynaklara erişimde coğrafi faktörlerin etkisini detaylı bir şekilde ele almaya büyük ihtimam gösterir.

Enerji jeopolitiği, enerji arz ve talep merkezlerinin konumu, geçiş yolları ve enerji fiyatları gibi unsurların etkisini analiz eder. Ulusal stratejilerin dinamizmi ve ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip olması nedeniyle enerji jeopolitiği, devletler için hayati bir öneme sahiptir (Campos ve Fernandes, 2017, s. 23-24). Hidrokarbon (zellikle petrol ve doğal gaz) kaynakların rezerv alanları bu rezerv alanlarının büyüklüğü, coğrafi dağılışı, üretim durumu, üretilen kaynakların bölgesel ve küresel pazarlara ulaştırılmasını kolaylaştıran coğrafi konum gibi faktörler enerji jeopolitiğinin temel unsurlarını oluşturur. Bununla birlikte, petrol ve doğal gaz gibi kaynakların rezerv alanlarının coğrafi dağılımı kadar, bu kaynakların üretim bölgelerinden tüketim pazarlarına taşınmasını sağlayan boru hatları ve bu hatların geçtiği

güzergâhlar da günümüzde ülkeler arası enerji rekabetinde kritik bir öneme sahip hale gelmiştir.

Enerji jeopolitiğinde ele alınması gereken temel konulardan biri de enerji güvenliğidir. Enerji güvenliği genellikle dört önemli parametreyle tanımlanmaktadır:

1. Enerji kaynaklarının fiziksel olarak mevcut ve uygun fiyatla elde edilebilir olması,
2. Kaynaklara erişebilirliğin sağlanması,
3. Kaynakların üretilebilir olması,
4. Kaynakların sürdürülebilir bir şekilde tedarik edilmesi.

Bu bağlamda, enerji güvenliği yalnızca bu dört parametreye bağlı kalmayıp, aynı zamanda enerji kaynaklarının küresel enerji piyasalarına dağıtımının çevresel ve insani risklerden (örneğin savaş veya terör saldırıları) etkilenmeden kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesini de kapsar (Çelikipala, 2014, s. 85).

Boru hattı jeopolitiği, küresel enerji piyasalarında etkili olmak isteyen aktörler arasında yoğun bir rekabetin yaşandığı bir alandır. Bu durum, farklı boru hattı projelerinin planlanması ve uygulanması sürecinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır

(Ahmed, 2018, s. 120). Uluslararası petrol ve doğal gaz taşımacılığı meselesi, doğal gaz ve petrol tedarikçilerinin mevcut statükosunu tehdit ederek, küresel ve bölgesel güçlerin çıkarlarını etkilemekte ve bu nedenle yüksek bir çatışma potansiyeli taşımaktadır. Petrol ve doğal gaz üretim merkezleri ile tüketim noktaları arasındaki coğrafi mesafeler, bu kaynakların son kullanıcıya ulaştırılmasını önemli bir sorun haline getirmektedir. Bu coğrafi boşluk, enerji tedarik ve taşıma süreçlerinde stratejik planlamaların ve rekabetin odağı olmaya devam etmektedir (Bodasiuk, 2019, s. 27).

Petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçtiği güzergâhları kontrol eden ülkeler, bu projelerden önemli ekonomik kazançlar elde ederler. Ancak bu tür projeler, aynı zamanda uluslararası dikkatleri, rekabeti, politik stratejileri ve kimi durumlarda terörist faaliyetleri de üzerine çekmektedir. Jeopolitik ve ekonomik bir perspektiften bakıldığında, Suriye’de yaşanan iç savaş, “2016’da planlanan boru hattının açılmasına hazırlık sürecinde, jeopolitik satranç tahtasında kendilerini konumlandıran büyük uluslararası aktörlerin faaliyetlerinin bir sonucu” olarak değerlendirilmektedir (Taylor, 2014). Bu nedenle küresel ya da bölgesel güç olmayı hedefleyen ülkeler için yalnızca hidrokarbon kaynaklara sahip olmak değil, aynı zamanda enerji nakil güzergâhlarını kontrol etmek de stratejik bir öncelik haline gelmiştir. Özellikle son

yıllarda, enerji nakil hatlarının denetimi, uluslararası ilişkilerde ve jeopolitik tartışmalarda temel konulardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Amaç ve Metodoloji

Dünya devletlerinin, büyüyen ekonomilerini sürdürülebilir kılmak, sektörel yatırımları arttırmak, altyapıyı desteklemek ve halkın alıştığı refah düzeyini koruyabilmek için enerjiye olan ihtiyaç ve talepleri her geçen gün artmaktadır. Günümüzde tüketilen enerjinin yaklaşık %60'ını petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Suriye'nin coğrafi konumunun enerji jeopolitiği açısından taşıdığı önemi değerlendirmektir. Bu doğrultuda, Suriye'nin coğrafi konumunun enerji jeopolitiği açısından önemi, bölgedeki mevcut ve planlanan boru hattı güzergâhları üzerindeki etkileri ve Suriye'nin bazı bölgesel ve küresel aktörler için taşıdığı stratejik değer ele alınacaktır.

Makalede şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Suriye'nin coğrafi konumu, boru hattı güzergâhları açısından Doğu Akdeniz ve Orta Doğu enerji jeopolitiğini nasıl etkilemektedir?
2. Bölgesel enerji transferi bakımından Suriye'nin enerji jeopolitiğindeki önemi nedir?

3. Suriye topraklarından geçmesi düşünülen bölgesel boru hattı projeleri nelerdir?

4. Rusya ve ABD arasında, Suriye geçişli boru hatları projeleri üzerine bölgesel rekabette yaşanan gelişmeler nelerdir? Bu sorular ışığında Suriye'nin enerji jeopolitiğindeki kritik rolü incelenerek, enerji güvenliği ve uluslararası rekabet bağlamında taşıdığı stratejik önem değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın içeriği, literatür ve raporlardan elde edilen verilerin analiz edilmesiyle oluşturulmuştur. Araştırmada, olgusal veriler temel alınmıştır. Olgusal veriler, “kişisel yargılardan bağımsız herkesin üzerinde mutabık kalabildiği, gözlemlenebilir ve ölçülebilir gerçekler” olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 1999, s. 132). Araştırmada, nitel araştırma deseni kapsamında durum çalışması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, belirli bir olgu veya konuya ilişkin derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi hedefleyen, sayısal olmayan verilerin toplanmasına ve analizine odaklanan bir araştırma metodolojisidir. Bu yaklaşım, özellikle karmaşık ve çok yönlü olguların keşfedilmesi, tanımlanması veya açıklanması gerektiğinde etkili bir yöntem sunar (Creswell, 2014).

Araştırma stratejisi, ayırt edici yaklaşım olan durum çalışması (case studies) ve doküman analizi yöntemleriyle ele alınmıştır.

Durum çalışması, bir olgunun mekân ve zamana bağlı olarak tanımlandığı ve özelleştirildiği bir araştırma türüdür. Bu yöntem, “bir olayın ayrıntılarını tanımlamak, olası açıklamalar geliştirmek ve olayları değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır” (Büyüköztürk, vd., 2016, s. 260). Doküman analizi ise, “kalıpları, temaları ve anlamları belirlemek için basılı ve dijital yayınları inceleyen sistematik bir yöntemdir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak, doküman analizi, anlamı ortaya çıkarmak, anlayış geliştirmek ve ampirik bilgi üretmek amacıyla verilerin incelenmesi ve yorumlanmasını gerektirir” (Bowen, 2009, s. 27). Araştırmada, birincil ve ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Birincil veri kaynakları olarak haber siteleri ve raporlar, ikincil veri kaynakları olarak ise bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Bu kaynaklardan elde edilen bilgilerle, teorik ve ampirik bir arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır.

Enerji Transfer Ağları Bakımından Suriye'nin Enerji Jeopolitiği

Suriye; yüksek dağları, verimli ovaları ve çölleriyle dikkat çeken bir ülkedir. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişim noktasında yer alan Suriye, bu coğrafi konumuyla stratejik önem taşımakta ve bu durum, ülkenin jeopolitik değerini artırmaktadır. Akdeniz'de 193 km uzunluğunda bir kıyı

şeridine sahip olan Suriye, hem Akdeniz hem de Orta Doğu ülkesi olarak bölgede Türkiye ve Akdeniz üzerinden Avrupa'ya, Doğu Akdeniz üzerinden ise Afrika'ya bağlantı sağlayan stratejik bir konumda yer almaktadır.

Suriye, bölgesel coğrafi konumu ve tarihsel özellikleriyle, sadece çevre ülkeler değil, aynı zamanda Rusya ve Batılı ülkeler açısından da jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem arz eder. Özellikle Suriye'nin kuzeydoğusunda bulunan petrol yatakları, bu toprakların stratejik değerini daha da arttırmaktadır. Suriye, 2013 yılına ait "U.S. Energy Information Administration" verilerine göre, Doğu Akdeniz bölgesindeki Kıbrıs, Lübnan, Ürdün ve Filistin gibi ülkeler arasında petrol üreten tek ülkedir (Karkazis, vd., 2014, s. 107).

Küresel enerji pazarında önemli bir oyuncu olmasa da, Suriye'nin coğrafi konumu, onu önemli bir enerji geçiş ülkesi yapmaktadır ve bu da enerji dağıtımını açısından jeopolitik önemini artırmaktadır. Orta Doğu'daki komşusu Irak kadar büyük petrol rezervlerine sahip olmasa da Suriye, konumu itibarıyla önemli hidrokarbon sahalarına yakın bir noktadadır (Şekil 1) . Suriye'nin başlıca petrol ihracat terminalleri, Baniyas, Tartus ve Lazkiye limanlarında bulunmaktadır (Cordesman, 1999, s. 307). Ayrıca, doğu-batı ve kuzey-güney

yönlerinde önemli bir transit geçiş ülkesi olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 1. Suriye'nin Coğrafi Konumu

Orta Doğu'da Türkiye, Irak, Lübnan ve İsrail gibi stratejik öneme sahip ülkelere komşu olan Suriye; İran'ın dış siyasi amaçları, Türkiye ve İsrail'in güvenliği açısından hayli duyarlı bir coğrafyada yer almakta ve Lübnan'daki istikrarı doğrudan etkileyebilmekte, bölgesel dinamiklerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Sandıklı ve Semin, 2012, s. 6). Suriye, aynı zamanda bölgedeki güç mücadelesinde büyük oyuncular için kilit bir ülke olarak görülmektedir. Küresel güçler olan ABD ve Rusya, Orta Doğu'daki dış politika hedeflerini gerçekleştirmek adına Suriye'ye özel bir stratejik önem atfetmektedir (Güner, 2016, s. 263). Suriye, enerji iletim

güvenliği ve enerji transfer ağları açısından stratejik bir merkez olarak enerji jeopolitiğinde kritik yer teşkil etmektedir.

Petrol ve doğal gaz taşımacılığında boru hatlarının stratejik önemi göz önüne alındığında, Suriye'nin coğrafi konumu bu alandaki jeopolitik dinamiklerde belirleyici bir faktördür. 2011 yılı öncesinde Suriye, bölgesel enerji işbirliklerine dâhil olmuş ve enerji transferi konusunda önemli planlamalar gerçekleştirmiştir. Suriye üzerinden Türkiye, Irak, İran ve Azerbaycan'ı birbirine bağlamayı hedefleyen enerji tedarik ağlarının genişletilmesi; Mısır ve Lübnan'ı entegre eden mevcut enerji eksenlerine “katma değer” oluşturacak bir öneme sahiptir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de keşfedilen zengin hidrokarbon kaynakları ile Türkiye, Kıbrıs, İsrail, Suriye ve Lübnan arasında yer alan bölgede keşfedilmesi beklenen büyük hidrokarbon rezervleri, Suriye'yi enerji merkezi olarak jeoekonomik açıdan daha da önemli hale getirmektedir (Karkazis, vd., 2014, s. 107).

Enerji sektöründeki zorluklara rağmen, Suriye'nin bir enerji geçiş ülkesi olma potansiyeli üzerine çeşitli planlar yapılmıştır. Ülke, gelişmiş bir iç boru hattı altyapısına sahip olup, bu ağı uluslararası boru hattı ağıyla genişletmek için çeşitli destekleme projeleri tasarlamıştır. 2011 yılının Mayıs ayında

İran, Irak ve Suriye arasında, İran doğal gazının Irak üzerinden Suriye'ye taşınmasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca, Irak'ın hidrokarbon kaynaklarını Akdeniz'e ulaştırmak amacıyla iki ham petrol boru hattı ve bir doğal gaz boru hattı inşa edilmesi önerilmiştir. Diğer bir öneri ise Azerbaycan'dan gelecek doğal gaz boru hattı projesidir. Ancak Suriye'de iç savaşın çıkmasıyla birlikte, bu tür uluslararası enerji projeleri ve boru hatları geliştirme girişimleri durma noktasına gelmiştir. Bununla birlikte Suriye'nin enerji geçiş ülkesi olarak üstleneceği büyük rolü de sekteye uğramıştır (EIA, 2013).

Rusya Açısından Suriye'nin Enerji Jeopolitiği

Rusya açısından Suriye'nin jeopolitik önemi ve stratejik avantajı, Orta Doğu ve Avrupa'daki doğal gaz hatlarının kesişme noktasında yer almasında yatmaktadır. Rusya, bölgedeki ekonomik menfaatleri doğrultusunda Suriye ile uzun vadeli ekonomik ve politik işbirliği anlaşmaları yapmıştır (Bodasiuk, 2019, s. 34). Suriye'deki halk hareketlerinden önce, Rus özel enerji şirketleri SoyuzNefteGaz ve Tatneft, Suriye'de petrol ve gaz arama faaliyetlerine başlamıştır. Bu şirketler, Suriye'de faaliyet gösteren bir kısım Çinli, Hintli ve Avrupalı şirketlerle birlikte, bölgedeki enerji pazarında avantajlı bir konum elde etmiştir (Hatahet, 2019, s. 11). 2005 yılından itibaren Rus petrol şirketi Tatneft, Suriye'de yeni petrol ve gaz

yataklarını keşfetmek ve geliştirmek amacıyla anlaşmalar imzalamış ve 2009'da Stroytransgaz, Humus yakınlarında büyük bir doğal gaz işleme tesisi inşası için bir proje başlatmıştır (Allison, 2013, s. 807).

Rusya ile Suriye arasındaki deniz taşımacılığı, Türk boğazları üzerinden yapılırken, kara yolu bağlantısı Türkiye ve İran üzerinden gerçekteşmektedir. Sovyetler Birliği dönemi boyunca, Suriye ile Rusya arasındaki demiryolu bağlantısı 1960'lardan 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan üzerinden sağlanırken, günümüzde bu hatlar kapalıdır. Suriye'nin ulaşım altyapısı; Irak, Ürdün, Kuveyt, BAE, Bahreyn, Katar gibi Orta Doğu ülkeleri için önemli bir geçiş koridoru işlevi görmektedir. Demiryolları ve petrol boru hatları, bu ülkeleri Suriye ve Lübnan limanlarına bağlamakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye ve Avrupa'ya da ulaşım sağlamaktadır. Bu durum, Rusya'nın söz konusu ülkelerle olan ekonomik ilişkileri açısından büyük önem taşır. Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahil olmasında büyük ölçüde enerji temelli çıkarlar rol oynamıştır. Moskova, Suriye'nin karasularında bulunan doğal gaz rezervleri hakkında net bilgilere sahip olmaksızın keşif çalışmaları yapmaktadır (Mamedov ve Shmeleva, 2019, s. 17;19).

Rusya'nın bölgedeki bu stratejik hamleleri, Batı tarafından kendi çıkarları için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca Rusya ile Suudi Arabistan arasındaki işbirliğinin güçlenmesi, OPEC ve OPEC dışı petrol üreticileri arasında yeni bir ittifak oluşturacaktır. Bu durum, Orta Doğu'daki "benzer fikirli petrol üreticilerinden oluşan bir grup" ortaya çıkarmıştır. Rusya, Baltık ve Karadeniz boru hatları ile Türk Akımı üzerindeki kontrolüne Suriye hattının eklenmesiyle, Doğu Avrupa ülkelerini ve geçiş ücretlerini aşarak, Orta Doğu'dan gelen doğal gaz da dâhil olmak üzere Avrupa Birliği'nin (AB) doğal gaz ithalatının kontrolünü sağlam şekilde elde edecektir (Ahmed, 2018, s. 113).

2013 yılında, savaşın en yoğun döneminde, Rus şirketlerinden SoyuzNefteGaz, Suriye'nin 12. Blok'unda ve açık deniz doğal gaz rezervlerinde keşif ve geliştirme yapmak için özel bir ihale kazanmıştı. Ancak, güvenlik endişeleri nedeniyle her iki şirket de faaliyetlerini askıya almak zorunda kaldı. 2015 yılında, "Petrol ve Gaz Üreticileri Birliği" tarafından yapılan açıklamada, çatışmaların sona ermesi ve Suriye'de istikrarın yeniden sağlanmasıyla birlikte, iç savaş nedeniyle faaliyetlerine ara veren Rus şirketlerinin, savaş öncesi değeri en az 1,6 milyar dolar olan sözleşmelerini yerine getirmek için tekrar faaliyetlere başlayacakları belirtilmiştir. Bu dönemde Rusya'nın Esad yönetimine askeri destek vermesiyle rejim

ordusunun muhaliflere karşı saldırıları hız kazanmış, bu destek Rus şirketlerine enerji sektöründe önemli erişim fırsatları sunmuştur. Aynı yılın Şubat ayında, Suriyeli bir heyet Moskova'ya giderek Rusya'nın Enerji Bakanı ve Petrol Endüstrisi Başkanları ile görüşmeler yapmış, Suriye'nin tahrip olmuş enerji sektörünün yeniden inşası üzerine müzakereler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, ülkenin yeniden inşasına katılacak tüm şirketlere "olası tüm teşviklerin" verileceği ifade edilmiştir (Sogoloff, 2017). Ortak projeler Suriye-Irak ve Suriye-Lübnan ulaşım ve enerji altyapısının geliştirilmesini kapsamaktadır. Irak petrolü kuzey ve orta Irak'tan Suriye'nin Tartus ve Baniyas limanlarına, Suriye üzerinden Lübnan'ın Trablus ve Sayda limanlarına uzanmakta ve Sidon'da son bulan Suudi-Irak petrol boru hattıyla kesişmektedir. Bu altyapıların güçlendirilmesi, Suriye'nin doğal gaz boru hattı ağı ile Irak, Lübnan ve Ürdün bağlantılarının genişletilmesini sağlayacaktır. Bu sebeple Rusya ile Suriye arasındaki işbirliği fırsatları enerji, tarım, altyapı ve diğer birçok alanda değerlendirilmektedir (Mamedov ve Shmeleva, 2019, s. 18).

Batılı Ülkeler Açısından Suriye'nin Enerji Jeopolitiği

Orta Doğu'daki doğal gaz üreticisi ülkelerin durumu, AB ülkeleri ve Avrasya'nın geleceği ile doğal gazın denetlenmesi açısından giderek daha kritik bir hal almıştır. Suriye'deki iç

savaş ve bu süreçteki jeopolitik rekabet, Suriye'nin geleceği üzerindeki kontrol mücadelesinin temelinde İran, Irak ve Suriye arasında imzalanan doğal gaz boru hattı anlaşmalarının bulunduğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır (şen, 2013, s. 164). Avrupa ülkeleri, enerji ihtiyaçlarını karşılamak için yeni enerji politikaları geliştirmektedir. Bu politikaların bir parçası da Orta Doğu ve Hazar bölgesindeki petrol ve doğal gaz sahalarından Avrupa'ya uzanan boru hatlarının inşasıdır (Sevim, 2010, s. 66). Batı, iç savaş öncesi yıllarda Suriye'nin boru hattı potansiyelini özellikle Avrupa'ya tedarikçi olarak harekete geçirmek için aktif bir şekilde çaba göstermiştir (Ahmed, 2018, s. 117).

Avrupa ülkelerinin, kendi doğal gaz alanlarının tükenmesini geciktiren Rus doğal gazına bağımlılığı devam etmektedir. Suriye iç savaşı doğrudan bir "boru hattı planları savaşı" olarak görünmese de, bu savaşın arka planında boru hattı projeleri ve enerji çıkarları yatmaktadır. Suriye iç savaşının bazı temel dinamikleri ise şunlardır:

1. Çatışmanın farklı tarafları, kendi çıkarları doğrultusunda tercih ettikleri boru hatlarını inşa etmeye çalışmış ve bu çatışma, ülkenin yıkımına yol açmıştır.
2. Çatışmanın tarafları, kamuoyuna yönelik yanıltıcı söylemler kullanmış ve dışarıdan destek almaya çalışmıştır.

3. Rusya ve ABD arasında yeni bir rekabet ortamı doğmuştur (Szénási, 2017, s. 196).

Suriye iç savaşı öncesinde bölgede yapılan ittifaklar, devlet başkanı Esad'ın ABD destekli boru hattı proje planının akibetiyle ilgili aldığı kararlar doğrultusunda olduğu ileri sürülmüştür (Szénási, 2017, s. 194). İç savaş sürecinde Suudi Arabistan, Katar ve diğer bölgesel aktörler, Esad rejiminin devrilmesi için çeşitli manevralar yapmış, yeni kurulacak yönetimi kontrol altına almayı ve boru hattı gelirlerinden pay elde etmeyi hedeflemişlerdir. Bu durum, Suriye çatışmasının çevresindeki jeopolitik çıkarları daha da körüklemiş ve boru hattı projeleri, bölgedeki aktörler arasında büyük bir rekabete yol açmıştır. Boru hatlarıyla taşınacak doğal gaz akışından sağlanacak yüksek ekonomik gelir, bölgedeki güç mücadelesini daha da kışkırtmış, bölgede rekabet içinde olan bölgesel oyuncuları kendine çekmiştir (Taylor, 2014).

Batılı ülkeler ve Rusya, Suriye'nin enerji aktarım potansiyeli üzerinde mücadele içinde olmuştur. "Pipelineistan savaşı" kavramı ABD'nin Suriye'yi bombalamasının hemen ardından yeniden gündeme gelmiştir. Bu, ABD'nin Esad'ı devirmek ve Avrupa'nın Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını bertaraf etme arzusunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Cochrane, 2018). Suriye iç savaşından önce İran-İrak-Suriye

boru hattını kurmayı planlayan İran, doğal gazını Türkiye'ye Suriye üzerinden iletmek isteyen Katar ve "Arap Gaz Boru Hattı"nı Ürdün'den Türkiye'ye uzatmayı amaçlayan Mısır arasında sert bir rekabet yaşanmıştır (Sogoloff, 2017; Harunoğulları, 2022, s. 274).

Suriye çatışmasının Katar, İran ve Rusya arasında enerji geçiş yolları üzerindeki rekabetten kaynaklandığına dair çeşitli iddialar bulunmaktadır (San-Akca vd., 2020, s. 1). Boru hattı güzergâhları üzerine yaşanan bu rekabet ve çatışma, Suriye iç savaşının derinleşmesine neden olmuş ve bu durum, kirli bir savaş olarak tanımlanmıştır. Boru hattı projeleri üzerine yaşanan mücadele, farklı tarafların savaştaki rollerini etik açıdan sorgulanabilir hale getirmiştir. ABD'nin Suriye politikaları, demokratik olmayan ve yıkıcı bir doğaya sahip olduğuna dair argümanlar ve gerçekler savaşın en azından ABD ve Suudi Arabistan perspektifinden "kirli bir boru hattı savaşı" olduğunu öne sürmüştür. Rusya açısından ise, Esad'a verilen destek, Suriye'nin istikrarlı bir geleceğe ve Suriye boru hatları yatırımlarına olan desteği ile doğrudan ilişkilidir (Szénási, 2017, s. 196; 198).

Bölgesel Boru Hattı Projeleri

Enerji güzergâhlarının kontrolü, büyük güçler arasındaki rekabeti arttırmaktadır. Enerji arzının güvenliğinin

sağlanmasında bölgesel ve küresel aktörlerin stratejik çıkarları belirleyici bir rol oynamaktadır. Enerji kaynaklarına sahip ülkeler, bu kaynakları dünya pazarlarına nasıl ulaştıracakları konusunda geliştirdikleri stratejilerle, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan önemli bir etki yaratmaktadır (Sevim, 2012, s. 4381). Petrol ve doğal gazın üretim ve tüketim alanları arasındaki taşıma, artık yalnızca ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde, politik ve stratejik bir boyut kazanmıştır. Enerji geçiş güzergâhlarının kontrolü açısından alternatif boru hatları projelerinin geliştirilmesi, küresel güçler arasında yoğun bir çekişmeye yol açmaktadır (Akpınar ve Başbüyük, 2011, s. 131). Mısır, Suriye ve Lübnan; İsrail ve Filistin topraklarına doğrudan komşu olmalarının yanı sıra, Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu arasında sağladıkları coğrafi bağlantı nedeniyle, stratejik konumları itibarıyla Avrupa ve ABD için önemli roller oynamaktadır (El-Katiri ve El-Katiri, 2014, s. 2).

Dört Deniz Stratejisi

Enerji sektörü, tarihsel olarak Suriye ekonomisinin en önemli stratejik unsurlarından biri olmuştur. İç savaştan önce petrol ihracatından elde edilen gelirler, devlet bütçesinin temel kaynağını oluşturarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) yaklaşık dörtte birini sağlamıştır. Suriye petrol ihracatının yaklaşık %95'ini Avrupa pazarlarına yönlendirmiştir. 2009-2010

yıllarında, Doğu Akdeniz’de Mısır, Kıbrıs Adası, Lübnan, Gazze, İsrail ve Suriye kıyılarında zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin keşfi, Suriye enerji sektörünün hem bölgesel hem de küresel önemini artırmıştır. Bu gelişme, Suriye yönetiminin yeni enerji stratejileri geliştirmesine yol açmıştır (Bodasiuk, 2019, s.27).

1952 yılında inşa edilen ve günlük yaklaşık 300.000 varil kapasiteyle işletilen Kerkük (Irak)-Baniyas (Suriye) petrol hattı, Irak ve Suriye rejimleri arasındaki politik sorunlar nedeniyle 1982’de kapatılmıştır. Hat, 2000 yılında kısa bir süreliğine yeniden açılmış, ancak ABD’nin 2003’te Irak’ı işgal etmesi sırasında ciddi hasar görerek işlevsiz hale gelmiştir. Bu hattın onarımı ve yeniden işletilmesi, Suriye’nin enerji sektörü planlamasında öncelikli projelerden biri olarak görülmüştür. Bu hattın onarımı için Rus şirketleri çeşitli girişimlerde bulunmuş ancak onarım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle hattın değiştirilmesi kararı alınmıştır (Global Energy Monitor, 2022). 2010 yılının Eylül ayında Şam ve Bağdat, Irak’ın Akkaş ve Kerkük sahalarından petrol ve doğal gaz taşımak amacıyla iki petrol boru hattı ve bir doğal gaz boru hattı inşa edilmesi için bir anlaşma imzalamıştır. Projenin bir parçası olarak Irak, Suriye ve Türkiye arasında inşa edilecek boru hatları aracılığıyla Avrupa’ya yılda 5 milyar m³ (bcm/y) doğal gaz gönderilmesi hedeflenmiştir. AB yetkilileri, Akkaş

sahasından Avrupa'ya uzanan ihracat rotasının yalnızca Suriye ve Türkiye üzerinden geçebileceğini kabul etmiştir. Akkaş ve Kerkük boru hatlarının faaliyete geçmesi ile Avrupa'nın Rus doğal gazına bağımlılığını azaltarak stratejik bir avantaj sağlayacağı öngörülmüştür (Ahmed, 2018, s. 120).

2009 yılında açıklanan “Dört Deniz Stratejisi (Four Seas Strategy)” projesi, Suriye'nin enerji transit merkezi olma potansiyelini ortaya koymuştur. Bu proje, Kerkük'ten Akdeniz kıyısındaki Baniyas limanına uzanan bir boru hattının inşasını da içermekte ve Suriye'yi Basra Körfezi, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında enerji ticaretinin merkezi haline getirmeyi amaçlamaktadır (Cochrane, 2018). Ülke genelinde 6.300 kilometrelik boru hatlarının genişletilmesi ve ülkeyi Akdeniz, Karadeniz, Hazar Denizi, Basra Körfezi ve çevresinde ham petrolü çevreleyen suların birbirine bağlanmasına izin veren yeni doğal gaz boru hatları inşası planlanmıştır (Bodasiuk, 2019, s. 27). Bu proje ile Suriye'nin dört deniz arasında ticaretin ve bölgesel hidrokarbon taşımacılığının merkezi haline gelmesi amaçlanmıştır. “Dört Deniz Stratejisi” projesi, Suriye'yi Batı'ya yönelik enerji tedarikinde kilit bir aktör haline getirmeyi hedeflemiş ve bu sebeple Batı ülkelerinin desteğini kazanmıştır (Ahmed, 2018, s. 120). Bu projeye Suriye, Türkiye, İran, Irak ve Azerbaycan arasında yapılacak işbirliği ile bu ülkeler, ekonomik olarak birbirlerine

entegre olacak ve böylece dört deniz birbirlerine bağlanarak bölge; yatırım, lojistik ve ulaşım, enerji gibi bir çok alanda küresel bir kesişim noktası haline gelecektir. Bölgesel ekonomik işbirliği ve ulaşım ağlarının geliştirilmesi, ülkeler arası ticareti kolaylaştıracak ve ekonomik büyümenin hızlanmasında kritik bir rol oynayacaktır.

Dört Deniz Stratejisi'nin ilk aşamasında üç ana proje yer almaktadır. Bunlar;

1. Irak petrol sanayisini desteklemek amacıyla Kerkük (Irak) ile Baniyas (Suriye) arasındaki petrol hattının yeniden inşası veya değiştirilmesi,
2. Mısır doğal gazını Kuzey Suriye'ye, Türkiye'ye ve en önemlisi Avrupa'ya ulaştıracak Arap Gaz Boru Hattı'nın uzatılması,
3. İran'ın Güney Pars sahasından başlayarak Irak üzerinden Suriye'ye ulaşan bir doğal gaz boru hattının inşası (Liggett, 2015, s. 4).

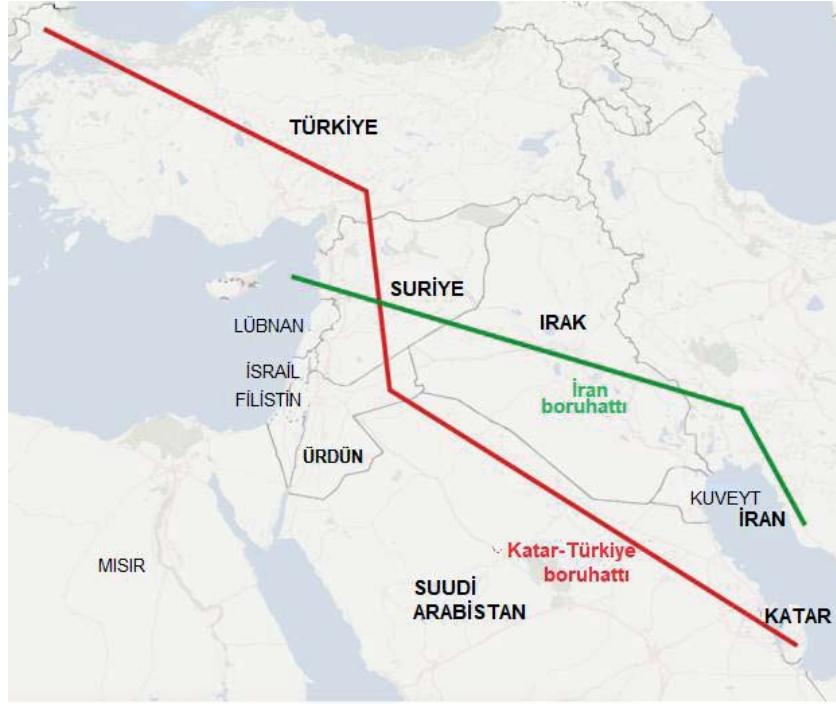
Bu projeler, Suriye'nin enerji altyapısını geliştirerek ülkeyi Orta Doğu ile Avrupa arasında bir enerji geçiş merkezi haline getirmeyi hedeflemiştir. Özellikle İran ve Mısır ile yürütülen projeler, bölgesel iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamış ve Suriye'nin enerji sektörüne yabancı yatırımların çekilmesine

zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, İngiliz-Hollanda ortaklığıyla faaliyet gösteren Shell gibi çok uluslu petrol şirketleri, ülkenin enerji altyapısını destekleyen planlara katılım sağlamışlardır (Ahmed, 2018, s. 120; Liggett, 2015, s. 16). Ancak, Suriye ile Türkiye arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, Dört Deniz Stratejisi'nin Karadeniz'e yönelik bağlantısını zayıflatmış ve yerine Mısır üzerinden Kızıldeniz odaklı alternatif projeler gündeme gelmiştir. Bu değişim, terörizmle mücadele kapsamında Orta Doğu'da yeni bir güvenlik koridoru oluşturulmasını da beraberinde getirmiştir (Lin, 2020, s. 3).

Katar ve İran Boru Hatları

Orta Doğu doğal gazının batıya aktarılması için bölgede etkin rol oynayan ABD, Rusya ve Avrupa ülkelerinin önemle üzerinde durduğu iki büyük doğal gaz boru hattı projesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu iki rakip proje, Suriye'den geçerek Basra Körfezi tabanının 3000 m derinliğinde yer alan dünyanın en büyük doğal gaz sahasını Avrupa doğal gaz piyasasına bağlamayı amaçlamaktadır. Bu boru hatlarından biri ABD tarafından desteklenen Katar boru hattıdır. Bu boru hattı projesiyle Katar'dan başlayarak Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Türkiye üzerinden Avrupa pazarına doğal gaz iletimi planlanmıştır. Diğer proje ise Rusya'nın sübvansesi ettiği İran, Irak ve Suriye üzerinden Akdeniz'e uzanacak olan İran doğal

gaz boru hattı projesidir (Şekil 2) (Szénási, 2017, s. 193; von Bernuth, 2017). Katar boru hattı, ABD, Suudi Arabistan ve Türkiye tarafından, İran boru hattı ise Rusya ve İran tarafından desteklenmiştir (von Bernuth, 2017). ABD'nin desteklediği projenin hayata geçmesi, ABD'nin müttefikleri için stratejik bir anlam taşıyacakken, Rusya'nın desteklediği proje ise Rusya'nın ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet edecektir. ABD tarafından desteklenen Katar boru hattının faaliyete geçmesiyle, hattın büyük bir stratejik öneme sahip olacağı öngörülmüştür (Szénási, 2017, s. 193).

Şekil 2. Suriye'den geçmesi planlanan boru hatları. Kaynak: Middle East Eye, 2024a.

Her iki projenin kaynak ülkeleri ve planlanan rotaları birbirinden farklı olsa da ortak noktaları Suriye üzerinden geçiyor olmalarıdır. Bu projelerle ilgili olarak, Suriye yönetimiyle iş birliği yapılmaya çalışılmıştır (Taylor, 2014). 2009 yılında Beşar Esad, Katar'ın kuzeyindeki sahadan Suriye (Halep) ve Türkiye dâhil birçok ülke üzerinden geçecek olan boru hattıyla Avrupa'ya doğal gaz transferini gerçekleştirecek projeyi reddetmiştir. Suriye, Rusya ile olan güçlü müttefikliğini korumak adına, Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi konumunu zayıflatan bu anlaşmayı kabul etmemiştir (Cochrane, 2018).

Haziran 2011'de İran, Irak ve Suriye ile İran'ın Güney Pars/ Kuzey Kubbe Gaz-Kondensat sahasından çıkarılacak doğal gazın Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden Akdeniz'e oradan da deniz altından Avrupa'ya ulaştırılmasını amaçlayan 5600 km'lik boru hattı için mutabakat zaptı imzalamıştır. Bu projenin ana hedefi başta Irak, Suriye ve Lübnan olmak üzere bölge ülkelere doğal gaz tedariki sağlamaktır (Alhadeff, 2016; Ahmed, 2018, s. 114). İran boru hattı ise Rusya ile olan dostluğundan dolayı "Dostluk Boru Hattı" Batılı kaynaklarda ise "İslami Doğal Gaz Boru Hattı" olarak adlandırılan bu proje, Tahran ve Moskova arasındaki yakın ilişkilere dayanarak iki ülkenin ortak çalışabileceği bir girişim olarak değerlendirilmiştir (von Bernuth, 2017). Ancak Suriye'deki iç

savaş nedeniyle projenin yapımı kesintiye uğramış ve tamamlanması 2016 yılına planlanan hattın inşası gerçekleşmemiştir (Szénási, 2017, s. 193).

Arap Doğal Gaz Boru Hattı (AGP)

Akdeniz'deki ilk açık deniz doğal gaz kuyusu 1969'da keşfedilmiş ancak kapsamlı keşiflerin ardından sonucu 1992'de doğal gaz üretiminde belirgin bir artış yaşanmıştır. Mısır'daki üretim iç talebi aşınca, Mısır ihracat pazarları araştırmaya başlamış ve Kasım 1993'te İsrail ile bir doğal gaz boru hattı anlaşması imzalamıştır. Bu proje, bazı uluslararası medya organlarında "Barış Boru Hattı" projesi olarak adlandırılmıştır. Ancak fiyat anlaşmazlıkları, Mısır'ın uzun vadeli taahhütlere dair tereddütleri ve bölgesel siyasi gerginlikler, müzakerelerin devam etmesine yol açmıştır. 1990'ların sonunda, Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan'ı birbirine bağlayacak bir Arap Gaz Boru Hattı (Arab Gas Pipeline - AGP) için planlar yapılmıştır (Stocker, 2012, s. 581). Bu boru hattının "Arap Boru Hattı" olarak isimlendirilmesinin arkasındaki düşünce, Suriye, Irak ve Suudi Arabistan'ın da potansiyel tedarikçi ülkeler arasında yer almasıdır. Ancak, Suriye'deki siyasi belirsizlik, Mısır ve Irak'taki istikrarsızlıklar nedeniyle bu durum uzak bir ihtimal olarak görülmektedir (Han, 2011, s. 609).

El-Ariş'ten (Mısır) Akabe'ye (Ürdün) kadar uzanan 270 km'lik boru hattı 2003'te tamamlanmış, 2004'te ise Akabe'den Ürdün'ün kuzeybatısına, ardından Suriye ve Lübnan'a kadar genişletilmiştir (Stocker, 2012, s. 581). Bu hatla, Türkiye'ye ulaşmadan önce Mısır'dan Ürdün ve Suriye'ye doğrudan gaz iletilmesi planlanmıştır. Hat, Mısır'dan Suriye ve Ürdün'e doğal gaz tedarik edecek ve Suriye, aldığı Mısır doğal gazını kendi rezervlerinden gelen doğal gazla karıştırarak kuzeye gönderecektir (Cochrane, 2018). 2005 yılında Mısır ile İsrail arasında uzun süren müzakerelerin ardından El-Ariş'ten İsrail'in Aşkelon kentine uzanan "El-Arish-Ashqelon Boru Hattı" kurulmuştur. Bu hat 2008'de faaliyete geçmiştir. Bu hattın amacı Sina'daki El-Ariş'ten Filistin, Türkiye, Suriye ve Lübnan'a doğal gaz tedarikini sağlamaktır. Ancak daha sonra Mısır; Ürdün, Suriye ve Lübnan'ı kapsayan "Arap Gaz Boru Hattı"nı inşa ederek İsrail'i bu projeden dışlamıştır (Zemach, 2016, s. 8).

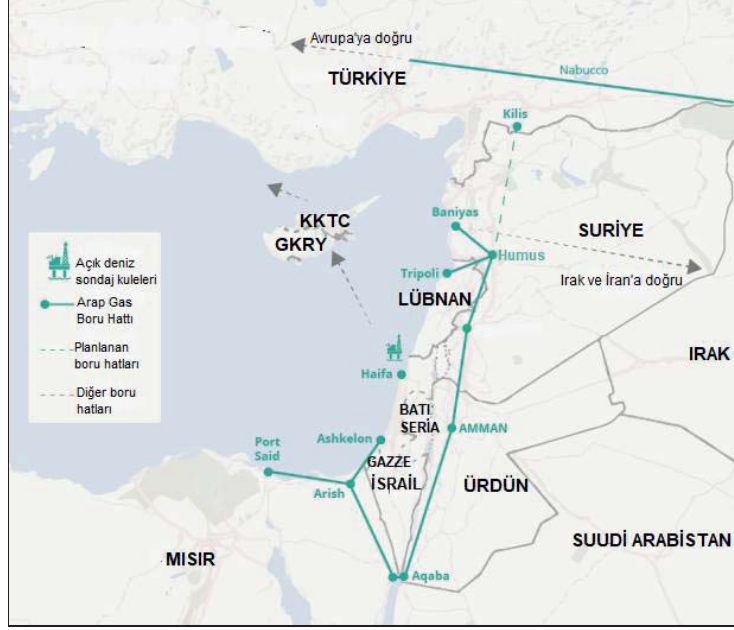
İsrail'in bu projeden hariç tutulması ve Ürdün'ün plana dâhil edilmesiyle Mısır doğal gaz ihracatı iki kola bölünmüştür. Bu kollardan biri; Ürdün üzerinden Suriye ve Lübnan'a bir kara hattı, diğeri ise Akdeniz'e dökünecek boru hattı üzerinden Aşkelon'a (İsrail) giden bir açık deniz hattıdır. Mısır aynı zamanda başlangıçta Akdeniz altından Lübnan'ın Trablus limanına erişen bir doğal gaz boru hattı inşa etmek istemiştir.

İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden kaçınacak hat, El-Ariş'te başlayarak 400 km uzunluğunda olması öngörülmüştür. Planlanan bu koridorlar hem bölge içi hem de bölge dışındaki enerji pazarlarına doğal gaz taşıyacak potansiyel ihracat yollar olmayı sürdürecektir (Zemach, 2016, s. 8). Yıllık 10 bcm kapasiteye sahip Arap Gaz Boru Hattı ile Mısır'dan doğal gaz ihracatı; 2003'te Ürdün'e, 2008'de Suriye'ye, 2009'da Lübnan'a gerçekleştirilmiştir (Stanič ve Karbuz, 2020, s. 11).

Rusya, ekonomik entegrasyon sağlamak için coğrafi ve politik engelleri aşmayı amaçlayan ve Mısır'ı Türkiye'ye bağlayacak ve Suriye'yi enerji geçişi açısından stratejik kılacak AGP hattının inşasını desteklemiştir. Ancak Suriye rejimini desteklemesi, Rusya'yı Orta Doğu ve Körfez'deki (İran hariç) büyük enerji üreticisi ülkelerden uzaklaştırmıştır (Allison, 2013, s. 807).

2004 yılında ABD, Türkiye'nin "Orta Doğu ve Hazar Havzası doğal gazının Avrupa'ya geçiş merkezi" olmasını desteklese de Avrupalı şirketler İran doğal gazını tercih etmeye daha istekli olmuştur. Bununla birlikte, yetkililer uzun vadeli bir strateji kapsamında "Türkiye, Irak, Suriye, Katar ve Mısır üzerinden gelecek doğal gaz seçeneklerini" de değerlendirmiştir. 2005 yılında Suriye'de yaşanan petrol

Üretim krizi ABD tarafından tespit edilse de ülkenin petrol ve doğal gaz potansiyeli dikkate alınmıştır. “Suriye’nin 3 ila 5 yıl içinde kayda değer bir üretim artışı gerçekleştireceği” ngrlmş ve “orta ve küçük ölçekli enerji şirketleri için cazip bir bölge olabileceği” ABD’li yetkililer tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca, evre ve düzenleyici politikalar nedeniyle Suriye’nin enerji yatırımları için uygun bir yer olabileceği vurgulanmıştır. Batılı enerji şirketleri, Suriye’deki gelişmeleri yakından takip etmiş, ancak 2007’de Suriye’nin petrol endüstrisini yönetememesi ABD’nin, yerel üretimi canlandırma kapasitesine olan inancını azaltmıştır. Bununla birlikte, Suriye’nin enerji ss olma potansiyelinin farkına varılmıştır. Suriye’deki doğal gaz açığının, AGP (şekil 3) vasıtasıyla "Mısır doğal gazının Ürdün, Suriye ve Türkiye zerinden Avrupa’ya taşınmasıyla" giderileceği belirtilmiştir (Ahmed, 2018, s. 118).

Şekil 3. Arap Doğal Gaz Boru Hattı. Kaynak: Middle East Eye, 2024b.

AGP'nin Türkiye'ye bağlanabilmesi için Suriye, önemli bir geçiş ülkesi konumundadır (Ahmed, 2018, s. 112). El-Arish'ten Humus'a (Suriye) uzanacak Arap Doğal Gaz Boru Hattı'ndan Mısır doğal gazının 2-4 milyar m³'ünün, Türkiye'ye getirilerek Türkiye'de inşa edilecek Nabucco doğal gaz boru hattıyla (yüksek maliyeti gerekçe gösterilerek 2013 yılında bu projeden vazgeçilmiştir) Avrupa'ya ihracı için Humus ve Halep üzerinden Kilis'e 323 km'lik bir boru hattıyla ulaştırılması hedeflenmiştir. Kurulacak boru hattı için BOTAŞ ve Doğu Akdeniz Gaz Şirketi 2001'de bir sözleşme imzalamıştır (Han, 2011, s. 609). Ancak 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasıyla

Türkiye'ye Kilis üzerinden girmesi planlanan Humus-Kilis hattı proje aşamasında kalmıştır.

Bölgede doğal gaz ihracat altyapısının inşası bölge ülkelerinin doğal gaz ihracatı için hayati öneme sahiptir. Üretilen doğal gazın bölgesel pazarlara, AB veya Asya'daki uzak pazarlara taşınabilmesi için uygun ihracat altyapısının varlığı gerekmektedir. Mısır ve İsrail dışında bölgedeki diğer ülkelerin doğal gaz ihracat altyapısı bulunmamaktadır. Mısır, Doğu Akdeniz doğal gazı için hem pazar hem de ihracat rotası açısından önemli bir konumdadır. LNG ve boru hattı altyapısına sahip olması onu avantajlı bir duruma getirmektedir (Stanič ve Karbuz, 2020, s. 9-11). 2011 yılında Mısır'da yaşanan siyasi gerilimler nedeniyle 2012'de doğal gaz akışı durmuştur. Ancak Arap Doğal Gaz Boru Hattı'ndan Ürdün'e olan doğal gaz ticareti Ekim 2019'da yeniden başlamıştır. Başlangıçta Mısır doğal gazını İsrail'e taşımak amacıyla inşa edilen Mısır (El-Arish)- İsrail (Aşkelon) iletim sistemi (kapasite 7 bcm) İsrail'in Tamar ve Leviathan açık deniz sahalarındaki gazın Mısır'a taşınma rotası olarak hizmet vermektedir (Stanič ve Karbuz, 2020, s. 9). Mısır, ciddi doğal gaz rezerv fazlasına sahip olmasına rağmen, Dolphinus Şirketi aracılığıyla İsrail'den Tamar ve Leviathan sahalarından gelen doğal gazı El-Arish-Ashkelon boru hattı üzerinden ters akışla ithal etmek için 15 milyar dolar değerinde, 64 bcm'lik doğal

gaz alımını kapsayan 10 yıllık bir anlaşma yapmıştır. Eylül 2018'de Mısır ve Kıbrıs, Kıbrıs'taki Aphrodite gaz sahasından Mısır'a doğal gaz taşımak amacıyla bir deniz altı boru hattı inşası için anlaşma sağlamıştır. Mısır'ın mevcut doğal gaz fazlasına rağmen bu ithalatlar, Mısır'ın bölgesel doğal gaz işbirliğindeki payını artırma ve bir enerji merkezi olma hedefinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Boustros, 2018, s. 11).

2019'da Tamar ve Leviathan sahalarındaki ortaklar ile Mısırlı özel şirket Dolphinus Holdings Ltd. ile (Ocak 2020 ila Aralık 2034 yılları arasında 85 bcm doğal gaz satışı için) bir sözleşme imzalamıştır. Aynı zamanda, Leviathan ve Tamar sahalarının ortakları, Ürdün'deki şirketlerle yılda yaklaşık 7 bcm doğal gaz ihracatı için anlaşmalar yapmıştır. Tamar sahasından Arap Potas Şirketi'ne ve Ürdün Brom Şirketi'ne yapılan ihracatlar (15 yıl boyunca yıllık 1.8 bcm doğal gaz sağlayacak), Ocak 2017'de başlamıştır. Ayrıca, Leviathan ortaklarının, Ürdün Ulusal Elektrik Enerjisi Şirketi ile Eylül 2016'da imzaladığı anlaşma doğrultusunda, Ocak 2020'de Ürdün'e doğal gaz ihracatı başlatılmıştır (Stanič ve Karbuz, 2020, s. 10-11).

Pan-Arap Doğal Gaz Boru Hattı

Mısır ve Irak doğal gazını AB'ye taşımayı hedefleyen Pan-Arap doğal gaz boru hattı projesi, 2009 yılında Mısır, Suriye, Irak,

Lübnan, Ürdün ve Türkiye'yi kapsayacak şekilde planlanmıştır. Ancak 2010'da Mısır'ın Sina Yarımada'sındaki güvenlik sorunları, ardından tüm Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı gösterileri ve 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasıyla proje kesintiye uğramıştır. Bu projenin yeniden canlandırılması amacıyla 9 Eylül 2021'de Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aralık 2021'de ise ABD, projeyi desteklediğini ve ilerlemesi için onay verdiğini açıklamıştır. Ancak tüm bu girişimlere rağmen, projeye ilgili somut gelişmeler beklenen seviyeye ulaşamamıştır (AA, 2022). Ayrıca Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır ve hatta Filistin Yönetimi arasındaki anlaşmazlıklar, boru hattı projelerinin gerçekleştirilmesini zorlaştıran önemli engeller arasında yer almaktadır.

Rusya ve ABD'nin Suriye'deki Enerji Rekabeti ve Jeostratejik Hamleleri

Rusya, önemli bir doğal gaz üreticisi olup, ürettiği doğal gazın yaklaşık %80'ini Avrupa ülkelerine ihraç etmektedir. Bu durum, Rusya'nın Avrupa doğal gaz piyasasında etkisini sürdürmesini stratejik bir zorunluluk haline getirmektedir. Ancak, ABD ve AB ülkeleri, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu çabalar

kapsamında, Katar'dan Avrupa'ya doğal gaz taşınmasını sağlayacak yeni bir boru hattının inşası planlanmıştır. Söz konusu proje, Avrupa enerji pazarına alternatif bir doğal gaz tedarik kanalı oluşturacaktır. Ayrıca bu projenin, Rusya'nın Gazprom aracılığıyla sahip olduğu tekeli konumunu zayıflatma potansiyeli de bulunmaktadır (von Bernuth, 2017). Katar boru hattının tamamlanması, Avrupa'ya doğal gaz arzını çeşitlendirerek, Rusya'nın küresel enerji piyasalarındaki konumunu savunmasız hale getirebileceğinden söz konusu proje, Rusya tarafından potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Rusya, bu tür projelerin gerçekleşmesini kendi stratejik çıkarlarına aykırı bulmuş ve projelerin iptali için siyasi ve ekonomik nüfuzunu kullanmıştır (Ahmed, 2018, s. 112).

Rusya, bölgede inşa edilecek boru hatlarını yalnızca kendi menfaatlerine hizmet edecek şekilde desteklemektedir. Orta Doğu'da Rusya'nın çıkarlarına uygun boru hattı projelerinin hayata geçirilmesi, Moskova'nın hem Avrupa'ya enerji tedarikindeki rolünü güçlendirecek hem de bölgedeki nüfuzunu artıracaktır. Rusya'nın Suriye, Irak ve İran üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye, Irak, Lübnan ve Suriye üzerinden geçecek boru hatları ve bu ülkelerdeki doğal gaz arama haklarını satın alarak Avrupa'ya bir kara köprüsü inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu stratejik

hamlelerle Rusya, Avrupa'nın birincil doğal gaz tedarikçisi olma konumunu pekiştirmenin yanı sıra Orta Doğu'daki etkisini de genişletecektir. Ancak bu durum, ABD ve Avrupa'nın Orta Doğu'daki çıkarları açısından ciddi riskler doğuracaktır (Alhadeff, 2016).

Rusya, Avrupa pazarına petrol satışında Suudi Arabistan ve Katar ile yaşadığı rekabeti dengelemek amacıyla Suriye üzerindeki jeopolitik etkisini güçlendirmektedir. Bu strateji doğrultusunda Rusya, Avrupa pazarına ulaşmak için İran ile işbirliği yapmayı stratejik olarak daha faydalı bir adım olarak görmektedir (Aşcı, 2018, s. 102). Rusya, İran ve Suriye açısından doğal gaz boru hattı projeleri, aynı zamanda Rusya'nın Suriye petrolü ve Esad rejimi üzerinden bölgeye olan enerji bağlantılarını daha da güçlendirme imkânı sunacaktır (Taylor, 2014). Rusya'nın Suriye'deki jeostratejik hamlelerinin bir diğer hedefi, öngörülen boru hattı projeleri ve Golan Tepeleri ile Akdeniz'deki doğal gaz ve petrol rezervleri bağlamında Levant bölgesindeki muhtemel enerji merkezini baskı altına almaktır (Bodasiuk, 2019, s. 37).

Suriye'de vekâlet savaşı sürerken Rusya, bölgedeki enerji potansiyeline dayalı nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Aralık 2013'te Rus petrol şirketi SoyuzNefteGaz, yapılan 25 yıllık bir anlaşmayla Suriye'nin Akdeniz kıyılarında petrol arama

faaliyetlerini başlatmıştır. Mayıs 2016'da Suriye, diğer Rus enerji şirketleri olan Lukoil, Gazprom Neft ve Zarubezhneft'i ülkenin enerji altyapısını yeniden inşa etmek ve yeni boru hatları inşası başlatmaları için davet etmiştir. Rusya; Suriye, Irak ve Kuzey Irak yönetimleri ile yaptığı anlaşmalarda bölgedeki nüfuzunu arttırmıştır (Ahmed, 2018, s. 113).

Bu dönemde Suudi Arabistan, Yemen (Hadramawt) üzerinden Körfez kıyısında bir limana ulaşacak ve tamamen kendi kontrolünde olacak bir boru hattı inşa etmek istemiştir. Bu amaçla, Rusya'nın Arap dünyasındaki nüfuzunu artırma vaadiyle Putin'e, Avrupa'ya doğal gaz taşınmasına ve Rus gazıyla rekabet edilmesine yol açacak herhangi bir anlaşmaya karşı duracağını garanti etmiştir. Ancak Putin, bu teklifi reddetmiştir (Szénási, 2017, s. 195).

ABD, Orta Doğu bölgesinde Rusya dâhil tüm rakip güçleri zayıflatmayı amaçlayan bir strateji izlemektedir. Avrupa'ya enerji ihracatı, Rusya'nın temel gelir kaynaklarından biri olduğundan, ABD destekli bir doğal gaz boru hattının faaliyete geçmesi, Rusya için önemli ekonomik kayıplar anlamına gelecektir. Böyle bir durumda Rusya'nın Avrupalı müşteriler üzerindeki pazarlık gücü azalacak ve doğal gazdaki yarı-tekelci statüsü sona erecektir. Rusya, ABD destekli boru hattı projelerine karşı çıkararak, Suriye'deki müttefiki Esad

üzerinden alternatif çözümler geliştirmiştir (Szénási, 2017, s. 193). Bu bağlamda, Suriye yönetimi 2011 yılında İran ile bir mutabakat imzalayarak İran, Irak ve Suriye'yi kapsayan doğuya yönelik bir boru hattı inşa etme kararı almıştır. Bu anlaşma, İran ve Rusya'nın ardından dünyanın en büyük üçüncü doğal gaz rezervine sahip olan Katar'a büyük bir darbe olmuştur (San-Akca vd., 2020, s. 1).

Suriye yönetiminin ABD'nin projeyi finanse etmesine karşı çıkması; ABD, Suudi Arabistan ve Katar'ın tepkisine yol açmıştır. Bu durum, ABD ve müttefiklerinin milyarlarca dolarlık kazanç sağlayacak projeden dışlanmasına neden olmuş ve ABD'nin Rusya'ya ekonomik olarak karşı koyma stratejisini de sekteye uğratmıştır. Ayrıca, bu gelişme Avrupa'nın enerji güvenliği ve çeşitliliği açısından yanlış bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple güvenilir bir Rus müttefiki olarak görülen Esad'ın devlet başkanlığından düşürülmesi fikri ABD ve Batı açısından önem kazanmıştır. Katar doğal gaz boru hattı, Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığını azaltma potansiyeline sahiptir. Bu proje hayata geçtiğinde, Rus doğal gaz fiyatları üzerinde baskı oluşturulacak ve Avrupa'daki Rus enerji tekeli sona erecektir. Ayrıca, Orta Doğu'daki Rus müttefikleri Avrupa'ya bağlanarak enerji dengesi yeniden şekillenecektir. Böylece, Rusya'nın enerji pazarındaki hâkimiyeti ciddi şekilde zayıflayacaktır

(Szénási, 2017, s. 193-194). Bu enerji rekabeti bağlamında, Esad'ın Rusya'nın güvenilir bir müttefiki olarak iktidarda kalması, ABD ve Batı için stratejik bir tehdit olarak görülmüştür.

ABD Ordusu Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SSI) tarafından yayımlanan 2014 tarihli bir raporda; Suriye'nin İsrail, Mısır, Lübnan, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye gibi Akdeniz güçlerinin karasuları ile örtüşen kullanılmayan açık deniz doğal gaz kaynaklarını güvence altına almanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Suriye'de siyasi istikrar sağlandığı takdirde açık deniz bölgelerinde yeni keşiflerin yapılacağı ve bunun büyük bir beklenti yaratacağı ifade edilmiştir. ABD'nin ordu raporunda, Suriye'nin açık deniz kaynaklarının, Levant havzasında bulunduğu tahmin edilen 1,7 milyar varil petrol ve 122 trilyon m³ doğal gaz yataklarının bir parçası olduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca, "Doğu Akdeniz'deki çatışmalar ve gerilimler ile Suriye'deki iç savaşı yönetme konusunda ABD'nin siyasi ve askeri desteğinin rolü"nü öneme de vurgu yapılmıştır (Ahmed, 2018, s. 114).

Suriye'deki iç savaş, ülkenin stratejik topraklarından geçmesi planlanan boru hatları üzerinde uluslararası bir çıkar çatışmasına yol açmıştır. ABD, Orta Doğu'da kendi çıkarlarına hizmet etmeyen yönetimleri devirmek ve yerine kendi

çıkartlarını koruyacak liderleri getirmek amacıyla darbe girişimlerini desteklemiş veya başlatmıştır. Suriye ve Yemen'de yaşanan çatışmalar, boru hatları projelerinin, ekonomik ve jeopolitik mücadelelerin bir parçası haline geldiğini göstermektedir (von Bernuth, 2017). Avrupa'nın enerji güvenliği açısından, Suriye'nin enerji geçiş merkezi olma potansiyeli önem arz etmiştir. Suriye'nin de yer aldığı bölge ülkelerinden (İran, Irak, Suriye) geçecek yeni boru hatları ve ulaşım ağları, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Batı, Suriye'nin enerji merkezi olma potansiyelini, Rusya'nın doğal gazına olan bağımlılığın azaltılması ve İsrail'in enerji bağımsızlığının güçlendirilmesi açısından bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Ancak Suriye'deki iç savaş, ülkenin Irak, Akdeniz ve Avrupa'ya enerji iletimini sağlayacak bir transit ülke olma olasılığını ciddi şekilde düşürmüştür (Ahmed, 2018, s. 112; 114). Maliyeti 10 milyar dolar olarak hesaplanan ve günlük 110 milyon m³ kapasiteli hattın 2016 yılında tamamlanması ve devreye alınması planlanmıştır. Ancak Suriye'deki iç savaş bu projelerin gerçekleştirme ihtimalini neredeyse imkânsız hale getirmiştir (Cochrane, 2018; Ahmed, 2018, s. 112).

Sonuç

Günümüz küresel enerji politikaları, büyük ölçüde petrol ve doğal gaz rezervleri ile bu kaynakların taşınma güzergâhları üzerine şekillenmektedir. Hidrokarbon kaynakların keşfi, üretimi ve uluslararası pazarlara iletimi, dünya genelinde yoğun bir rekabete neden olmaktadır. Enerji üretim alanları ve hidrokarbon boru hatlarının geçtiğı güzergâhlar, ülkeler arası yeni politikaların geliştirilmesine ve jeopolitik dengelerin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır.

Orta Doğu, dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerini barındırması nedeniyle, jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Bölge, zengin enerji kaynakları nedeniyle küresel güçlerin çıkar çatışmalarının odağında yer almaktadır. Bölge üzerinde geniş bir denetim şemsiyesi oluşturan ABD, ulusal güvenliğini enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde tedariki üzerinden tanımlamaktadır. AB enerji güvenliğı kaygıları ve Rusya'nın artan etkisi, bölgedeki rekabeti derinleştirmektedir. ABD yanında AB'nin enerji güvenliğı ve Rusya'nın etki alanını genişletmesi bakımından da bölge, küresel rekabete açık ve çatışma merkezi haline gelmiştir. Bu bağlamda Suriye, coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu ile Akdeniz enerji kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırabilecek stratejik bir geçiş noktası olma potansiyeli

taşımaktadır. Bu durum onu enerji jeopolitiğinde önemli bir aktör haline getirmiştir.

Suriye'nin enerji kaynakları ve ülke toprakları üzerinden geçecek boru hatları projeleri üzerinde ABD ve batılı müttefikleri ile Rusya arasında büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Suriye üzerinden geçmesi planlanan projelerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, Rusya'nın Avrupa'ya doğal gaz ihraç eden ülke konumundan çıkartılarak ekonomik ve politik konumunun zayıflatılması ABD'nin bölgedeki en hayati jeopolitik hedeflerinden biri olarak görülmektedir. Bu husus, Rusya'nın Suriye'deki/bölgedeki çıkarlarını büyük ölçüde tehdit etmiştir.

ABD, bölgedeki enerji güzergâhlarının kontrolünü stratejik bir hedef olarak belirlerken, Rusya ise Avrupa'nın kendisine olan enerji bağımlılığını azaltma potansiyeline sahip projelere karşı durmaktadır. Bununla birlikte Moskova, bölgedeki müttefiklerini güçlendirecek projelere destek vermeyi tercih etmektedir. Moskova, Suriye ile kurduğu derin siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler sayesinde bölgedeki etkisini artırmış ve ABD'nin desteklediği boru hatları projelerini engellemeyi başarmıştır. Ancak, Suriye üzerinden geçecek boru hatlarının inşası, Rusya'nın Orta Doğu'daki müttefiklerini

güçlendirmesi durumunda Moskova böylesi boru hatları projelerini destekleyecektir.

Suriye'nin enerji kaynakları, Levant Havzası'nın önemli bir parçasıdır. Tahmini olarak 1,7 milyar varil petrol ve 122 trilyon m³ doğal gaz rezervine sahip olan bu havza, bölgedeki enerji kaynaklarının stratejik değerini artırmaktadır. ABD Ordusu Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün 2014 yılı raporunda, bu kaynakların güvence altına alınması gerektiği belirtilmiştir. Bölgedeki siyasi istikrarın sağlanması durumunda, enerji kaynaklarının keşfi ve uluslararası pazarlara entegrasyonu konusunda büyük fırsatlar yaratılabileceği öngörülmektedir.

Suriye, küresel enerji pazarında doğrudan bir oyuncu olmamakla birlikte, coğrafi konumu nedeniyle önemli bir geçiş ülkesi olma potansiyeline sahiptir. Mısır, İsrail ve Lübnan gibi ülkelerin doğal gaz rezervlerini uluslararası pazarlara entegre etme çabaları, Suriye'nin enerji geçiş güzergâhı olarak önemini artırmaktadır. Ancak, iç savaşın yarattığı siyasi güvensizlik ortamı, bu potansiyelin tam anlamıyla kullanılmasını engellemektedir.

Bölgedeki siyasi istikrarsızlık, Suriye'nin enerji taşımacılığında önemli bir geçiş ülkesi olma kapasitesini sınırlamaktadır. Bununla birlikte, Suriye'nin jeopolitik önemi, enerji taşımacılığında kilit bir rol oynama potansiyeli nedeniyle

dikkat çekmeye devam etmektedir. Siyasi istikrarın sağlanması durumunda, Suriye'nin bu potansiyelini gerçekleştirme şansı artabilir.

Öneriler

1. Suriye, enerji geçiş güzergâhı olarak konumunu sağlamlaştırması için komşu ülkelerle ekonomik ve politik işbirliği içinde hareket ederek ülkeler arası ilişkilerini geliştirmelidir. Suriye'nin özellikle Türkiye ve Irak ile ilişkilerinin istikrara kavuşturması gelecekteki boru hattı projelerinin yolunu açacaktır.

2. Türkiye, stratejik konumuyla bir enerji merkezi olma hedefi doğrultusunda ilerlerken, bölgedeki enerji stratejilerini hayata geçirebilmek için Suriye ile enerji alanında iş birliği yapma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak, Irak'tan Suriye'ye uzanacak bir boru hattı projesi, Irak petrolünün Türkiye yerine Suriye üzerinden ihraç edilmesine neden olabileceği için Türkiye'nin enerji çıkarlarını olumsuz etkileyebilir. Bu tür bir projenin Türkiye dışında planlanması, Irak'ın kuzeyindeki hidrokarbon kaynaklarının geçiş yollarını kontrol etme avantajını Türkiye'nin kaybetmesine yol açacaktır. Böyle bir senaryo, Ceyhan'ın uluslararası bir enerji merkezi olma hedeflerini sekteye uğratabilir ve bölgede faaliyet gösteren Türk petrol şirketlerinin stratejik konumunu zayıflatabilir.

Dolayısıyla, Türkiye'nin enerji güvenliğini ve bölgesel etkinliğini koruyabilmesi için, Suriye ile koordinasyon sağlayarak bu tür projelerde etkin bir rol üstlenmesi kritik öneme sahiptir.

3. Suriye, iç savaş nedeniyle zarar gören enerji altyapısını yeniden inşa etmek için uluslararası yatırımları teşvik edebilir. Suriye'yi enerji geçiş merkezi yapacak projelerin petrol şirketleri açısından karlı bir yatırım olması gerekmektedir. İstenen kar oranına erişilememesi enerji şirketlerinin yeni boru hattı projelerini onaylama konusunda isteksiz olmaları projelerin kabulünü zorlaştırabilir. Bunun yanında Şam rejiminin politika değişimi Suriye'de planlanan doğal gaz ve petrol boru hattı projelerine yabancı yatırımcıların ilgilerini arttırabilir.

4. Suriye, uzun vadeli bir enerji stratejisi oluşturarak enerji geçiş merkezi olma potansiyelini en üst düzeye çıkarmalıdır. Bu strateji, yeni boru hattı projelerine dâhil olmayı ve enerji transferinden elde edilecek gelirlerin artırılmasını içermelidir. Bu tür projeler, enerji koridorlarının ve ticaret rotalarının güvenliğini artırarak bölgesel barışa da katkıda bulunacaktır.

5. İnşa edilecek boru hatlarının işletmeye alınmasıyla Suriye, enerji iletimi vasıtasıyla ekonomisini güçlendirecek ve ülkeye uzun süreli refah sağlayabilecektir.

6. Bölge ülkeleri arasında yapılması önerilen entegrasyon hem devletler arası ekonomik bağları güçlendirecek hem de jeopolitik işbirliği fırsatlarını arttırarak bölgenin uluslararası sistemdeki stratejik konumunu pekiştirecektir. Bu durum, bölgedeki ülkelerin enerji kaynakları ve altyapı projelerine olan erişimini arttırarak hem yerel hem de küresel ölçekte ekonomik faydalar sağlayabilir.

7. Suriye, topraklarında küresel güçler arasındaki enerji konusu başta olmak üzere çeşitli alanlarda yaşanan rekabetten zarar görmemek adına, Rusya ve ABD gibi aktörlerle dengeli ve çok taraflı bir diplomasi yürütmelidir. Boru hatları inşası hususunda Suriye ile uyumlu bir politika izleyecek bir karar verici, bölgenin gelecekteki enerji haritasını belirleyecek bir aktör haline gelecektir.

8. Suriye'nin yeniden siyasi istikrara kavuşması ve önemli ölçüde fon sağlanması halinde enerji geçiş merkezi potansiyeli açığa çıkarılacaktır. Bölgede enerji altyapılarının ve uluslararası ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesiyle, ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunulacaktır.

9. Bölgesel ve uluslararası enerji arz güvenliğini sağlayarak, Suriye'nin enerji kaynaklarının ve geçiş güzergâhlarının kesintisiz bir şekilde işletilmesi sağlanmalıdır. Bu durum, hem ekonomik istikrar hem de uluslararası iş birliğini arttıracaktır.

Kaynakça

- AA. (2022). Lübnan, Mısır ve Suriye, 'Arap Doğal Gaz' Hattında Gaz Akışı İçin Anlaşma İmzaladı, [https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-misir-ve-suriye-arap-dogal-gaz-hattin_da-gaz-akisi-icin-anlasma-imzaladi/2619026](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-misir-ve-suriye-arap-dogal-gaz-hattin-da-gaz-akisi-icin-anlasma-imzaladi/2619026)
- Ahmed, N. (2018). *State Propaganda in Syria: From War Crimes to Pipelines*. London: International State Crime Initiative.
- Akpınar, E., Başbüyük, A. (2011). Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz, *Turkish Studies*, 6 (3), 119-136,
- Alhadeff, I. (2016). *The Myth of the Iran-Iraq-Syria Pipeline*, <https://iakal.wordpress.com/2016/08/14/the-myth-of-theiran-iraq-syria-pipeline/>
- Allison, R. (2013). Russia and Syria: Explaining Alignment With a Regime in Crisis, *International Affairs*, 89: 4, 795–823.
- Aşçı, M. E. (2018). The Energy Policies of EU, Russia, Turkey and Syria, *International Journal of Commerce and Finance*, Vol. 4, Issue 1, pp. 96-106.
- Bodasiuk, K. (2019). *Change in Russia's Energy Geopolitics: The Cases of Ukraine and Syria*, Vytautas Magnus University Faculty Of Political Science And Diplomacy Department Of Political Sciences, Final Master's Thesis, Kaunas.
- Bowen, Glenn A., (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, vol. 9, no. 2, pp. 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Campos, A. ve Fernandes, C. P. (2017). *The Geopolitics of Energy*, Chapter in the Book *Geopolitics of Energy and Energy Security*, Instituto da Defesa Nacional, Lisboa – Portugal, pp. 23-40.

- Cochrane, P. (2018). *The 'Pipelineistan' Conspiracy: The War in Syria Has Never Been About Gas*, Middle East Eye French edition. <https://www.middleeasteye.net/big-story/pipelineistan-conspiracy-war-syria-has-never-been-about-gas>
- Cordesman, A. H. (1999). *Geopolitics and Energy in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies, 1800 K Street N.W. Washington.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage Publications.
- Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), ss.75-99.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. (Çev. İsmail Yerguz). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- EIA (U.S. Energy Information Administration). (2013). *Syrian Unrest Threatens Potential Role as an Energy Transit Country*, Today in Energy, March 12, 2013. [https://www.eia.gov/todayin-energy/detail.php?id=10331#February 20, 2013](https://www.eia.gov/todayin-energy/detail.php?id=10331#February%20,2013).
- El-Katiri, L. ve El-Katiri, M. (2014). *Regionalizing East Mediterranean Gas: Energy Security, Stability, and the U.S. Role*, Strategic Studies Institute and US Army War College Press, <http://www.jstor.com/stable/resrep11631>
- Eslen, N. (2017). *Küresel Güç Mücadelesi 21nci Yüzyılda Jeostrateji*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Flint, C. ve Taylor, P.J. (2014). *Siyasi Coğrafya Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*. (Çeviren, Ereker, Fulya). Ankara. Nobel Yayınevi.
- Global Energy Monitor. (2022). *Kirkuk-Baniyas Oil Pipelines*, https://www.gem.wiki/Kirkuk-Baniyas_Oil_Pipelines#Articles_and_resources
- Günel, K. (2008). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

- Güner, R. (2106). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika, Bitmeyen Kavga: Suriye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü*. Ankara: Nobel yayınevi.
- Han, A. K. (2011). Turkey's Energy Strategy and the Middle East: Between a Rock and a Hard Place, *Turkish Studies*, 12:4, 603-617, DOI: 10.1080/14683849.2011.622511.
- Harunoğulları, M. (2022). İç Savaşlarda Enerji (Petrol ve Doğal Gaz) Faktörünün Etkisi: Suriye Örneği, *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(2), s. 265-287, DOI: 10.51800/ecd.1118079
- Hatahet, S. (2019). *Russia and Iran: Economic Influence in Syria*, Middle East and North Africa Programme | March 2019, Chatham House The Royal Institute of International Affairs.
- İzzeti, İ. (2006). *İran ve Bölge Jeopolitiği*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karkazis, J., Vidakis, I., Baltos, G. (2014). The Syrian Energy Policies of the “Four Seas” and Their Geopolitical Repercussions, *Sosyo-Ekonomi*, 2014-2, ss.105-116.
- Liggett, A. (2015). *Cheap Oil and the Impact on Rebuilding Syria*, Naval War College Newport, Rhode Island.
- Lin, C. (2020). *China's Silk Road meets Syria's Four Seas Strategy*, ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, Issue No. 716.
- Mamedov, R. ve Shmeleva, T. (2019). *Post-war Rebuilding of Syria Russia's Perspective*, Russian International Affairs Council. Report No. 48 / 2019, Moscow.
- Middle East Eye. (2024a). *How Qatar and Iran Pipelines Across Syria Might Look*, <https://www.middleeasteye.net/big-story/pipelineistan-conspiracy-war-syria-has-never-been-about-gas>.
- Middle East Eye. (2024b). *The Arab Gas Pipeline*, <https://www.middleeasteye.net/big->

story/pipelineistan-conspiracy-war-syria-has-never-been-about-gas.

- San-Akca, B., Sever, S. D. ve Yılmaz, S. (2020). *Does Natural Gas Fuel Civil War? Rethinking Energy Security, International Relations, and Fossil-Fuel Conflict*, *Energy Research & Social Science* 70, 101690. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101690>.
- Sandıklı, A. ve Semin, A. (2102). *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*, BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 52, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sevim, C. (2010). Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, Çin Ve Hindistan) Üzerindeki Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 11, s. 53-72.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği, *Journal of Yasar University*, 26 (7) 4378 – 4391.
- Sogoloff, N. (2017). *Russia's Energy Goals in Syria*, Washington Institute, <http://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/russias-energy-goals-in-syria>.
- Stanic, A. ve Karbuz, S. (2020). The commercial challenges facing Eastern Mediterranean gas, *OGEL 3 Oil, Gas & Energy Law*, pp. 1-18. www.ogel.org. Retrieved July 02, 2020.
- Stocker, J. (2012). No EEZ Solution: The politics of oil and gas in the Eastern Mediterranean. *Middle East Journal*, 66(4). 579-597.
- Szénási, E. (2017). Syria: Another Dirty Pipeline War, *International Security*, Volume 145, Special Issue 2017/1, pp.188-204.
- Şen, A. F. (2013). Medyanın Savaş Söylemleri: Barış Gazeteciliği Perspektifinden Anaakım ve Alternatif Haber Medyasında Suriye Sorunu, *Selçuk İletişim*, 164-175.

- Taylor, R. (2014). *Pipeline Politics in Syria*, *Armed Forces Journal*, March 21, 2014, <http://www.armedforcesjournal.com/pipeline-politics-in-syria>
- Von Bernuth, L. (2017). *Syria: It's all About the Gas Pipelines*, *Citizen Truth Alternative News for Free Thinkers, Independents, and Political Misfits*. April 8, 2017, <https://citizentruth.org/syria-oil-pipelines/>
- Zemach, S. (2016). *Toward an Eastern Mediterranean Integrated gas Infrastructure?*, *Foreign and Security Policy Paper*, No:20, <http://www.gmfus.org/listings/research/type/publication>